

«Ми всі потребуємо батьківства»: розмова з Олександром Філоненком

ОД ПІЄТ

14 ЛИСТОПАДА 2018

В інтерв'ю для французького часопису «Terre de Compassion» Олександр Філоненко говорить про братерство і дружбу як необхідні складові християнського життя, зокрема розповідаючи про свою зустріч зі спільнотою «Дім серця» та про харизму цього церковного руху.

– Поясніть, будь ласка, для наших читачів пострадянський контекст, у якому ви проживаєте свій християнський досвід.

– Я народився 1968 року, тож моя зустріч із християнством взяла гору над радянським досвідом, адже ж я був радянською дитиною.

Проблема радянського покоління полягає в тому, що воно сформоване в суцільному колективізмі, тож відчуває алергію й недовіру до будь-яких інституцій, асоціацій і спільнот, позначених рисами комуністичних організацій. Саме тому ми всі стали такими собі «спонтанними анархістами». Для нас християнство виявилось проголошенням свободи – свободи дуже індивідуальної й анархічної. Велике відкриття мого покоління полягало в тому, що не всі організації та спільноти обов'язково утискають свободу, навпаки, деякі можуть стати місцем її розвитку.

Це таємниця й харизма дружби.

– Християнський індивідуалізм виник із колективізму?

– У 2000-ні потреба у співтоваристві, якого багатьом так бракувало, стала очевидна і для мене. У наш час Церква поглинута індивідуалізмом. Багато хто вважає Церкву місцем задоволення особистих потреб чи останнім прихистком.

У нашій країні є багато чудових, творчих, але ізольованих одне від одного людей. Це парадокс: є всі ці неймовірно талановиті особи, проте суспільство ніби приречене на пустоцвітність. Мене ця загадка «безпліддя», браку плодів і результатів, завжди хвилювала. І в якийсь момент я зрозумів, що це пов'язано з таємницею дружби. Дружба – це таїна плідності. У нас нічого не розвивається не тому, що бракує талановитих людей, і не тому, що Бог, мовляв, забув нас, а через те, що ми досі не відкриті на дар і таємницю дружби.

Щойно я збагнув це, відразу став пильніший до свого життя загалом, до свого православного життя і до життя друзів. Найліпший подарунок, який ми досі отримали від Заходу, а саме від католицьких рухів – це нове розуміння дружби. Це те, що з одного боку, зміцнює наші пошуки та прагнення справжньої спільноти, здатної звільнити від гріха колективізму, а з іншого, дозволяє нам подолати індивідуалізм.

Як на мене, засаднича проблема будь-якого пострадянського, посттоталітарного і

постатеїстичного суспільства – це розкриття таємниці дружби, себто тієї миті, коли Христос назвав нас «своїми друзями». Саме тому я не думаю, що це лише одне питання християнського життя серед безлічі інших, навпаки, це стрижневе, найістотніше для нас питання.

Батько – це людина, яка наділяє мене мужністю сягати речей, що оживляють мене. Це свідчення дорослої людини, яка власним життям доводить, що жити варто.

– Коли ми якось розмовляли про митрополита Антонія Сурозького (Блума), ви згадували батьківство. Чи воно для вас також позначене радянськими роками?

– Питання батьківства дуже близьке до поняття дружби. І для радянських людей воно надзвичайно болісне. Це через те, що образ батька завжди пов'язували з фігурою влади, а все наше життя було просякнуте облудною владою. Тому прагнення звільнитися від будь-якої влади здавна супроводжувало нас.

Я дізнався про значення цього питання від Франко Нембріні, який вельми допоміг мені його зрозуміти. Він вважає, що фундаментальна сьогоденна проблема в царині освіти виникає через те, що ми відірвані від досвіду батьківства. Ми зовсім не розуміємо фігури батька, яка сама не є владою, а має лише свідчити про неї. Батько – це людина, яка наділяє мене мужністю сягати речей, що оживляють мене. Це свідчення дорослої людини, яка власним життям доводить, що жити варто.

З одного боку, справді помітно, як влада втрачає авторитет; а з іншого, ми всі певною мірою сироти. Навіть якщо батько живий, це зовсім не означає, що ми відчуваємо його батьківство, адже наші батьки так само мали досвід «сирітства». Тож у наш час найперші питання дорослої людини стосуються того, як відкрити в собі досвід батьківства і звідки його взяти.

Однієї миті людина, сказавши слова «Отче наш», зрозуміє, хто її Батько. Нам потрібно знову з'ясувати, як реалізовувати досвід батьківства в ситуації загального сирітства. І це не пов'язано ані з біологією, ані зі збереженням сім'ї: перш за все необхідно зрозуміти глибинну потребу людини мати батька, а відтак і необхідність батьківства.

– Як Франко Нембріні бачить батьківство?

– У «Божественній комедії» Данте є прекрасний образ. У тексті жодного разу не з'являється фігура Йосифа. Франко Нембріні вельми цим зацікавився: як можливо, щоб серед гімнів Божій Матері не знайшлося місця для Йосифа? Де батько? Аж ось у 33-й пісні, у богородичному гімні, натрапляємо на акровірш – «Йосиф АВ» («Йосиф Аве»). Він перебуває тут, хоча й приховано.

Нембріні зауважує, що це приклад надзвичайно гідної фігури батьківства: ми мусимо зрозуміти, що наші діти – це не наші діти.

Найкраще, що я можу зробити, – це допомогти своїй дитині зрозуміти, що моє батьківство – це лише перший крок до досягнення того, хто її справжній Батько. І найпрекрасніше, що може трапитися з батьком, – це бути свідком миті, коли його син вимовить слова «Отче наш», зустрічаючи свого справжнього Отця. Батько має «зникнути», немов «Йосиф АВ» в Дантовому гімні. Це найвеличніша мета. Клайв Льюїс також каже, що найдовершеніший рівень материнства – це втратити для дитини будь-яку користь.

З батьківством те саме. Батько – це той, хто від початку свідчить, що життя має сенс, що воно прекрасне та варте, щоб його прожити. Тож коли дитина відкриває красу життя, то саме батько має допомогти їй зрозуміти, що за цією красою криється велике батьківство справжнього Отця.

Проблема сучасного батьківства в тому, щоби спершу звільнитися від порівнянь батька з авторитарною фігурою, а потім визнати, що навіть діти з повних сімей не відчують батьківства – саме тому, що дорослі також загублені. Ми живемо в ситуації заплутаності, і щонайперше наше завдання – віднайти батьківство: батько – це фігура свідка. Ми відкриваємо досвід батьківства, починаючи зі свідчення й завершуючи проголошенням «Отче наш».

Найкраще, що я можу зробити, – це допомогти своїй дитині зрозуміти, що моє батьківство – це лише перший крок до досягнення того, хто її справжній Батько.

– Який ваш власний досвід батьківства?

– Я пережив час, коли здавалося, що є все – Церква, парафії, теологія – але не було до кого піти, кого наслідувати, ніхто не казав: «Прийди та подивися!», – ніхто за тебе не відповідав, ніхто не супроводжував на шляху.

Коли, уперше зустрічаючись із митрополитом Антонієм, я почав розповідати про своє життя, забираючи весь час розмови – і це я, бідний неосвічений українець, – він зауважив: «Я з радістю слухатиму вас, проте спершу хочу сказати одну річ: не вважайте мене духовним отцем, старцем, бо я – не один із них. Ви знаєте різницю між мною і святим? Ви хотіли б, аби ми разом здійнялися на небеса. Але я ніколи там не був, як і ви. Я можу бути з вами, але ми обидва йдемо туди з мапами. І не варто плутати ці мапи з реальністю. Я не той, хто проінструктує вас згідно з вашою мапою. Моя мапа не обов'язково відповідає реальності, тому я можу бути з вами, але не спроможний дати відповіді за вас. Будь ласка, ніколи не забувайте про те, що я ніколи не був на небесах. Іноді небо сходило до мене, але я з того нічого не пам'ятаю; як туди потрапити? Не через мене!»

Це дуже важливо, адже ми всі відчуваємо спокусу вбачати в батькові авторитет, який на все відповідь за нас. Однак справжній батько – аж ніяк не той, хто бере на себе твою відповідальність, а той, хто згоден вирушити з тобою, супроводжувати тебе в дорозі. Ми всі стоїмо перед цим питанням, адже ми всі потребуємо батьківства.

– Як саме це реалізується у педагогіці?

– Так, це не суто християнська проблема, а справа освіти загалом. Ми часто кажемо: «Я не хочу бути твоїм вчителем, я буду твоїм другом». Фразу «будьмо друзями» ми використовуємо коли вже перебуваємо у взаєминах, але аж ніяк не на початку знайомства. А найгірше, що слова «залишімось друзями» можуть маркувати кінець любові й батьківства.

У Нембріні є гарний приклад, узятий із притчі про блудного сина. Він каже, що батьки зазвичай припускаються двох типів помилок. По-перше, вони не відпускають сина, коли той питає дозволу, аби піти. Справжній батько це дозволяє. Другий, сьогодні вельми поширений тип помилки – це, розуміючи, що син усе-таки йде, сказати: «Ходімо разом». І скоро батьки харчуються разом із сином серед свиней... а місця, куди можна повернутися, вже нема. Саме тому батько – не той, хто має йти за блудним сином, а той, у кого є мужність вільно відпустити його й оберігати будинок, аби зрештою прийняти сина назад.

Якщо ти не здатен принести щось більше, ніж ти сам, себто ту красу, перед якою ти мізерний, то не можна відвідувати дітей або людей, які просять допомоги.

– **Розкажіть, будь ласка, про вашу зустріч зі спільнотою «Дім серця».**

– Найважче під час будь-якої зустрічі – не робити того, що зазвичай роблять, тобто не оцінювати зустріч як велику чи маленьку, корисну чи ні, зважаючи на мету й можливість чи неможливість майбутнього спільного проекту. Ми схильні звужувати зустріч і, зрештою, втрачати те, що вона може нам дати. Такі сучасні критерії оцінки редуковані: ми завжди шукаємо користь від тієї зустрічі, на яку приходимо. І цим убиваємо саму зустріч.

Наприклад, ми занадто часто кажемо дітям: «Я люблю тебе, я завжди тебе любитиму, якщо ти зробиш те і те...» Це вже не любов, а шантаж. Люблячи, ми говоримо: «Я люблю тебе таким, який ти є». Тож я вшановую зустріч, звільняючи її тим самим від корисності й ефективності. Це величний виклик християнства: бачити саму зустріч у її красі. Це непросто, адже зло завжди кидає тінь на обставини. Якщо ми прагнемо побачити красу самої зустрічі, то не треба шукати в ній ні можливого проекту, ні сенсу, ні користі. Нам варто навчитися шанувати зустріч як таку.

До «Дому серця» я не стикався з такою безкорисливістю зустрічі: з розумінням, що зустріч має велич, глибину й гідність, які неможливо примітити з перспективи людських проектів.

Це перша річ, якої мене навчив «Дім серця».

– **А друга?**

Друге, що мені дав «Дім серця» і за що завжди буду вдячний, це відвідини сирітських притулків. У соціального активізму в нашій країні є поширена хвороба: зустрівши людину, яка волає про допомогу, ми думаємо, що єдине, що можемо запропонувати їй, чим пожертвувати, – це ми самі. І найбільшою драмою волонтерів, які приходять, жадаючи віддати себе, стає зустріч із дітьми, які цього не потребують. Волонтери ображаються, їм важко стриматися, адже вони приходять, щоб запропонувати свій найбільший скарб, усе своє життя, а діти відповідають: «І що? Навіщо? Ти нудний!»

Завдяки «Дому серця» я зрозумів, що якщо ти не здатен принести щось більше, ніж ти сам, себто ту красу, перед якою ти мізерний, то не можна відвідувати дітей або людей, які просять

допомоги. І коли я побачив, як тут поєднані краса і співчуття, то зрозумів, що це базова формула. Я можу піти до дітей, які потребують мене, тільки тоді, коли знаю, з якою красою до них іду – з красою, що перевищує мене. Це та сама краса, яка робить мене живим.

Нарешті, третя річ, яку я здобув у «Домі Серця» – це дружба. Завдяки смиренному свідченню волонтерів із різних частин світу досвід дружби у Христі став дуже особистісним і водночас універсальним.

Відколи в моїй країні розпочалася війна, ми всі відчуваємо необхідність такої глибини серця, якої навіть смерть не може подолати. Після подій на Майдані ми зрозуміли, що зло не може бути останнім словом людини, що її поклик до гідності здатен пробудити цілу країну. Усі ці роки ми ясно бачили, що немає ні політичної, ні економічної програми, спроможної подолати кризові обставини, але є шлях живого серця, яке відкривається у відповідь на милосердну любов. Я завжди буду вдячний спільноті «Дім серця», адже завзятими посмішками й радісними обличчями вона навчила нас не заплющувати очі на ті найтемніші серця, з якими стикаємось у повсякденному житті: вона показала силу таємничої краси в місцях людських страждань. Завдяки «Дому серця» я дізнався, як Христос Своєю присутністю серед нас долає розколи й розриви, яких людина не здатна залатати, побачив, як людське серце починає співати, коли краса і співчуття поєднуються зв'язками дружби, що зазвичай не потребує слів.

Переклала з французької Галина Помилуйко